

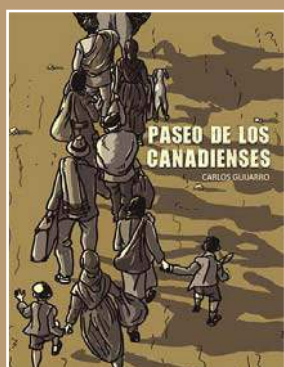
www.memoriadelesilles.org

Temps de la Memòria

Exemplar gratuït

Número 34 / Setembre 2015

Edicions

Paseo de los Canadienses

Carlos Guijarro

Edicions de Ponent

Paseo de los canadienses és una novel·la gràfica sobre un dels episodis més tràgics de la Guerra Civil: 8 de febrer de 1937, caiguda de Màlaga, 150.000 persones fugen en direcció a Almeria, perseguits sense descans per terra mar i aire, la fugida deixarà un balanç de milers de morts, dones grans i nins en la seva majoria. A través del testimoni d'una supervivent, una nina llavors, es reviuran els successos d'una tragèdia que, malgrat la seva gravetat, és ignorada per la majoria dels espanyols, i en la qual s'anticipen molts dels horrors que vindran: el desplaçament massiu, l'extermini de l'enemic, la utilització del terror indiscriminat sobre la població civil com a arma de guerra i, finalment, el genocidi. El còmic ens recorda que reconèixer la injustícia comesa, és començar a reparar el dany causat, cosa que mai aconseguixen els que creuen que passar pàgina consisteix a arrancar-la del llibre.

Ja els hem tornat

Jaume
GUAL MAS

Joan
GUAL GENOVARD

Miquel
SALOM RIBOT

Ja els hem tornat

Memòria de Mallorca. Maria de la Salut, 19 de juny de 2015

Sí, ja els hem tornat a ca seva, a ca nostra, perquè en realitat les víctimes del feixisme no són sols de les seves famílies, sinó i també de tots i totes, eren demòcrates i és deure de la Democràcia honorar-los.

Els hem fet aparèixer davant la societat, els hem tret d'on els ocultaren els botxins, avui hem guanyat a aquells que els assassinaren amb la intenció de fer-los desaparèixer físicament i socialment, ara són presents al seu poble i els seus noms sonen més fort que mai.

Jaume Gual, Joan Gual i Miquel Salom, quan vos hem trobat hem reconegut el vostre patiment. Vos hem sentit quan ens heu relatat la vostra mort, també hem escoltat els noms dels vostres botxins i hem guardat la veritat de la vostra paraula escrita en els vostres ossos. Tot ho tenim registrat, coneixem la veritat, les vostres famílies han sentit la reparació. Companys, ara podeu descansar en pau, juntament els vostres pares, filles, fills, germans, que nosaltres recollim

el vostre testimoni i seguirem lluitant per la justícia i contra la impunitat del franquisme.

Estam segurs i segures que vos agradaria que aquest petit escrit d'homenatge, ho fos també pels vostres companys del poble de Maria:

1. **Antoni Castelló Roig**, Víctima de segrest i desaparició forçada
2. **Rafel Ferriol Grimalt**, republicà. Víctima de segrest i assassinat
3. **Jaume Gual Mas**, republicà. Víctima de detenció il·legal i assassinat
4. **Joan Gual Genovard**, republicà. Víctima de detenció il·legal i assassinat
5. **Francesc Jordà Perelló**, republicà. Víctima de segrest i desaparició forçada
6. **Francesc Mas Munar**, republicà. Víctima de segrest, tortura i assassinat
7. **Miquel Salom Ribot**, republicà. Víctima de detenció il·legal i assassinat

**Per a ells i per a totes les víctimes del feixisme:
Memòria i Justícia sempre!**

Jaume GUAL MAS

Nascut a Maria de la Salut el 1896. Fill de Miquel Gual i Antònia Mas. Era fadrí i llaurador de professió, també va exercir d'escrivà i cobrador municipal. Era Secretari d'Esquerra Republicana Balear de Maria. Dia 14 d'octubre de 1936 fou detingut juntament amb Miquel Salom Ribot i Joan Gual Genovard.

L'afusellaren dos dies més tard, el 15 d'octubre, a les costes de Puntiró.

Miquel SALOM RIBOT (a) en Mio

Nascut a Ariany el 1894. Era fill de Miquel Salom i Margalida Ribot. Estava casat amb Catalina Galmés Capellà i vivia a Maria de la Salut. Estava afiliat a la UGT i treballava al camp. Fou detingut el vespre de dia 14 d'octubre de 1936 i fou retingut al local de Falange a Maria, juntament amb cinc marriandos més.

Tres d'ells, Jaume Carbonell, Jaume Bergas i Onofre Sureda, aconseguiren salvar-se. Miquel Salom, Jaume Gual i Joan Gual moriren a les Costes de Puntiró.

Joan GUAL GENOVARD (a) Puro

Nascut a Maria de la Salut el 1901. Fill de Miquel Gual i Maria Genovard. Era casat amb Joana Aina Mestre Font. Feia de llaurador. Pertenia a Esquerra Republicana i a la UGT. Fou afusellat a les costes de Puntiró, juntament amb Miquel Salom i Jaume Gual la nit del 15 al 16 d'octubre de 1936.

Font: *Diccionari Vermell*. Llorenç Capellà. 1989

Crèdits:

Han col·laborat:

Mª Antònia Oliver París, Catalina Gayà, Juli Dalmau, Balti Picornell, familiars de Jaume Gual, Joan Gual i Miquel Salom, Isidre Forteza, Margalida Capellà Roig, Llorenç Capellà, Damià Quetglas

Coordinació, disseny i maquetació:
Blai Guevara

Temps de la Memòria
és el butlletí trimestral de l'**Associació Memòria de Mallorca**. DL: PM 311-2014

La publicació no es fa responsable de les opinions dels seus col·laboradors.

Per posar-se en contacte amb nosaltres: **625 45 45 00**

"Els hem trobat"

Per Catalina Gayà, ex-batlessa de Sant Joan, actualment regidora per AxSJ. Sant Joan, 17 de juny de 2015

Parlament de Catalina Gayà durant la roda de premsa a l'Ajuntament de Sant Joan el dia 17 de juny, on juntament amb l'equip d'arqueòlogues i membres de MdM explicaren tot el procés d'identificació de cadascuna de les víctimes als seus familiars.

Bones tardes, especialment als familiars i amics de les víctimes i totes les persones que avui els heu volgut acompanyar, als representants de Memòria de Mallorca, a l'arqueòloga i forense Cristina Rihuete, a la resta d'arqueòlogues i als voluntaris, a n'en Tomeu Garí que va recollir les dades de la fossa de Sant Joan i al nou batle i actual consistori que ens ha deixat tancar aquest tema d'una forma democràtica.

Enguany es compleixen 79 anys d'un dels fets més tristos i foscos de la nostra història recent. Ahir 16 de juny va fer un any que iniciàrem les cales de prospecció al cementeri vell de Sant Joan per mirar de recuperar els cossos de les tres víctimes de la repressió franquista, els cossos d'en Jaume Gual Mas, en Joan Gual Genovard i en Miquel Salom Ribot.

A finals d'aquesta mateixa setmana farà just un any que després d'una setmana molt intensa de treball vam poder dir la frase "els hem trobat".

Durant aquest any transcorregut s'han fet proves d'ADN als familiars vius i a les víctimes fins arribar al dia d'avui.

Els familiars avui, han tengut un temps d'intimitat, per estar amb els seus difunts i preparar-los per donar-los una sepultura digna amb els seus familiars.

Acabam de fer el gest de posar les tres víctimes dins una caixeta cada un. Un acte on les emocions han estat a flor de pell. Un acte molts anys esperat i ara aconseguit.

Voldria que aquest fos un gest de restitució moral cap a les tres víctimes de la repressió franquista i es vés com un exercici de salut democràtica.

És un deure cívic recuperar el bon nom de les víctimes i fer justícia amb els familiars. Per aquest motiu l'ajuntament de Sant Joan ha participat en la recerca dels tres cossos.

També voldria demanar al nou govern progressista autonòmic el compromís per recuperar la memòria democràtica, i que les fosses comunes viables puguin ser excavades i es puguin recuperar les despulles de les persones assassinades i les que no siguin recuperades es dignifiquin, s'hi puguin indicar les víctimes que hi estan soterrades i així ajudar a conhortar a les seves famílies. ■

Catalina Gayà, familiars de les víctimes, l'equip d'arqueòlogues i membres de MdM, a la roda de premsa a l'Ajuntament de Sant Joan

"Recuperando Memoria"

Per Juli Dalmau, Secretari General de les Joventuts Socialistes de les Illes Balears

Al'homenatge als republicans i les republicanes que es va celebrar a Rivas-Vaciamadrid, el 25 de juny de 2004, sota el nom de *Recuperando Memoria*, el cantant Pedro Guerra va interpretar una cançó que vaig tenir present durant l'acte de reparació dels tres "mariandos".

La seva lletra tenia un significat especial perquè, per primera vegada, semblava que algunes de les paraules reivindicatives que donen forma a aquesta composició es complien i, per això, les vull compartir en aquest escrit:

*"pero no son a simple vista sólo huesos / des-
vencijados huesos / en el calcio del hueso hay
una historia / desesperada historia, desmade-
jada historia / de un terror premeditado. / Y
habrá que contar / desenterrar, emparejar /
sacar el hueso al aire puro de vivir".*

La cançó es diu *Huesos* i esper que a partir d'ara, una vegada oberta aquesta escletxa de llum entre tanta foscor, la pugui continuar cantant al meu interior a tots aquells pobles que siguin dignes de mirar-se al mirall, reconèixer la seva història i recuperar la seva memòria. ■

Agraïment dels familiars

Per familiars de Jaume Gual, Joan Gual i Miquel Salom

Les famílies de Jaume Gual, Joan Gual i Miquel Salom, a través d'aquesta publicació, volen donar les gràcies a totes aquelles persones que han fet possible l'exhumació, identificació i retorn a Maria dels seus familiars. Ens han dit que senten com a seves la resta de víctimes del franquisme, com si tots i totes formessin part de la mateixa família i ens ofereixen la seva ajuda i solidaritat.

A continuació, reproduïm l'homenatge que va escriure i va llegir a l'acte la familiar d'una de les víctimes, na Apolònia Serra Rigo (neta d'Antònia Vanrell Gual).

Ningú es mereix la mort i manco per causes nobles. Oscar Wilde digué: **"El repte de la nostra vida és convertir lo dolent en bo"**. I això precisament és el que ens fa estar aquí avui.

Avui és un dia de festa i també de dol.

És un dol reviuire el que visqueren aquella nit en Joan, en Miquel i en Jaume; és un dol pensar en la terrible injustícia de la seva mort; és un dol saber que va ser irreparable i per sempre; és trist pertànyer a una societat que és capaç de fer coses així...

I també és un dia de festa perquè avui som noltros aquí per recordar-los i sobretot per agrair-los el que varen fer, el que varen dir... en definitiva el que varen SER: persones implicades en el benestar i els drets dels altres.

Per mi, personalment, és un orgull venir d'aquesta gent. I considero una obligació moral –els hi devem a ells!!!– continuar el que començaren: una lluita activa, pacífica i constant en defensa dels drets i les llibertats de totes les persones. ■

L'EXHUMACIÓ Juny de 2014

Dilluns dia 16/06/2014. Comencen les tasques d'exhumació per part de l'equip d'arqueòlegs/es

Dilluns dia 16/06/2014. Es delimita el terreny per a començar l'excavació de les primeres cales

Dilluns dia 16/06/2014. La feina avança a bon ritme i abans d'acabar la jornada comencen a trobar-se restes inconnexes que no corresponien als tres mariandos

Dissabte dia 21/06/2014. Tasques de neteja de les restes amb aspiradors per no alterar l'estat dels ossos

Dissabte dia 21/06/2014. Estat en el que es troben les restes. Per la posició com es troben foren llençats de qualsevol manera a la fossa

Dissabte 21/06/2014. L'arqueòloga Cristina Rihuete explica als familiars les particularitats dels cossos trobats que fan que siguin els que cercaven

L'esperit Roig

Per Balti Picornell Lladó, membre d'Unitat Cívica per la República i diputat de Podem al Parlament Balear

El passat Divendres, l'esperit roig era més viu que mai al poble de Maria de la Salut, després d'un any de ser exhumats a la fossa comú de Sant Joan, els tres Mariandos tornen a casa, 79 anys després d'esser assassinats.

A la plaça del poble de Maria veig cares conegudes, moltes i molts dels que coincidim a les concentracions i actes per la República i la Memòria, hi som presents, es respira un aire i un clima roig.

Quant arriba el cotxe amb els cossos d'en Joan, en Jaume i en Miquel, les emocions afluoren, ja són a casa, al seu poble, les famílies després de tants d'anys de patiment a la fi han tancat aquesta ferida que tenien sagnant.

Encara dins el cotxe, el company i amic Miquel Mascaró els hi posa damunt de cada un, la bandera republicana, fetes a mà per la seva dona, na Rafaela. Bandera que representa uns valors que totes i tots coneixem, valors pels quals ells, els tres Mariandos, van donar la seva vida.

Acompanyam als nostres tres companys republicans cap al cementiri de Maria, una vegada arribats, l'esperit roig envaeix part del cementiri, passen per davant meu, en Joan, en Jaume i en Miquel, van al fons on els posen cada un amb la seva fotografia, dona la sensació que hi són presents. Parlen els familiars, emocionats ens conten un poc com eren com a persones, i el trist record de quant els hi varen arrabatar només per defensar uns valors.

Fa temps que estic impregnat d'aquests ambients de memòria, i quant t'impregnes les emocions t'envolten i les llàgrimes afluoren.

Els nostres tres companys ja descansen a devora els seus familiars. Els seus descendents ja tenen on plorar-los, la seva memòria segueix ara dins ells i nosaltres més viva que mai, ens han deixat una llavor que ara és el moment de regar-la per fer-la germinar. ■

VERITAT, JUSTÍCIA I REPARACIÓ,
tenim moltes cunetes que sagnen encara.
Salut, Memòria i República

Dimecres dia 18/06/2014. A primera hora del matí es reprèn la feina interrompuda a causa d'una forta tempesta el dia anterior

Dijous dia 19/06/2014. Al final de l'horabaixa es troben unes restes que podrien correspondre als cossos dels desapareguts l'octubre de 1936

Divendres dia 20/06/2014. Definitivament es troben tres cossos. Tot indica que són els dels tres mariandos

Dissabte 21/06/2014. Roda de premsa amb motiu de la troballa definitiva de les restes de Jaume Gual, Joan Gual i Miquel Salom

Diuenge 22/06/2014. Membres de l'ajuntament de Sant Joan, de Memòria de Mallorca i de l'equip d'arqueòlegs/es amb els familiars

Dilluns dia 23/06/2014. Rams de flors ocupen el lloc on es trobaren les restes, moments abans de tancar la fossa

Ja són aquí

Per Margalida Capellà i Roig, diputada al Parlament i professora de dret internacional públic a la UIB

Fa un any vaig rebre una cridada. "Ja els hem trobat". Quatre paraules que em van fer emocionar però també enrabiar. Havien trobat els "mariandos" assassinats

feia gairebé vuitanta anys, en una fossa comuna de Sant Joan. Vaig pensar en les seves famílies, que des del primer dia s'implicaren en la recerca i confiaren en "Memòria de Mallorca", però també en els fills i filles d'aquests desapareguts per a qui no vàrem arribar a temps. Dic "vàrem", en plural, perquè la situació dels desapareguts de la Guerra civil és un problema de tots, un problema que tenim com a societat i que sempre he pensat i he defensat que s'hauria d'afrontar des de la més alta instància d'aquesta Comunitat, ja que des de l'Estat no s'ha fet ni crec que s'arribi a fer mai. Exigim reparació pels crims del franquisme i aquesta reparació, en el cas de les desaparicions, implica una investigació imparcial i eficaç, l'assumpció de responsabilitats per part de les autoritats públiques i la presentació de disculpes a les víctimes, que en aquest cas són les famílies.

Disculpes per què? Per no haver fet res per cercar-los i per haver tengut totes aquestes famílies esperant tots aquests anys. Per això, quan al cementiri de Maria de la Salut vàrem dir "Ja són aquí", vaig tornar a sentir aquesta ràbia que compartesc amb els companys de "Memòria de Mallorca" per la injustícia que pateixen els familiars de desapareguts. Han hagut de passar deu anys d'ençà que ens reunírem amb un grup de famílies per començar a treballar per trobar els desapareguts. Ja sabem on són, ara els hem de treure de les fosses comunes. No ens podem permetre ni un any més sense una Llei de fosses comunes que garanteixi als familiars dels desapareguts el dret a saber on són aquests i a que l'Administració faci tot el possible per identificar i exhumar les fosses comunes. És una qüestió de justícia i de drets humans, deim des de fa anys. **L'Administració de justícia no s'ha personat mai davant una fossa comuna del franquisme. Seguirem invocant els drets humans per fer justícia.** ■

L'ENTREGA ALS FAMILIARS 19 de juny de 2015

Arribada dels fèretres davant l'Ajuntament de Maria de la Salut

Acompanyament dels fèretres des de l'Ajuntament al cementiri, al capdavant dels familiars de les víctimes

Xeremiers de Maria de la Salut rebent les víctimes davant el cementiri

Disposició dels fèretres per a començar la cerimònia

Jaime Bueno col·locant la bandera republicana sobre cadascun dels fèretres

Rebuda de les víctimes per part dels seus familiars

Els republicans de Maria

Per Llorenç Capellà, escriptor i periodista. Diari UH, juny 2015

Llegeixo que d'aquí una setmana –dia endavant, dia endarrere–, està previst lliurar, als seus descendents, les restes òssies dels tres veïns de Maria que foren assassinats per falangistes la matinada del 16 d'octubre de 1936 en el pinar de Puntiró. Els cadàvers varen ésser enterrats a una fossa del cementiri de Sant Joan i no foren exhumats fins ara fa un any, gràcies a la perseverança de Memòria de Mallorca i a la bona disposició de la batllessa santjoanera, Catalina Gayà. De tot el procés, Bartomeu Garí n'ha escrit un llibre (*La fossa dels mariandos*), que ha merescut el premi Font i Roig de investigació. Les tres persones assassinades eren Miquel Salom, Joan Gual Genovart i Jaume Gual Mas. Altres tres aconseguiren salvar-se. Jaume Bergas perquè va fer-se escàpol. Clar i net: va donar-ho a les cames i no va detenir-se fins que arribà a la carretera d'Algaida. I els altres dos, Onofre Sureda i Miquel Carbonell, perquè varen ésser conduïts a Palma. Concretament al castell de Bellver, després d'ésser fitxats a la comissaria de Francisco Barrado, en el carrer de la Missió. Jo vaig tenir la sort de conèixer, als anys setanta, Jaume Bergas i Miquel Carbonell. I dic la sort, perquè em conta-

ren amb tota mena de detalls els fets d'aquella nit d'octubre i em feren el present de la seva bonhomia. Mesos després de parlar amb ells, vaig trobar a la bústia de casa una carta adreçada a mi i a la meua dona, Carme Simó, que m'havia ajudat (i de quina manera!) a reunir el material per a escriure el *Diccionari Vermell*. El sobre no portava segell, així que l'havien dipositat personalment. La carta, escrita a mà, estava signada per Miquel Carbonell i ens demanava, sense explicitar-ho, que no deixéssim morir la memòria. Començava amb les paraules següents: "Lista de los matones de Maria de la Salud, el año 1936, que mataron a mis compañeros en las costa de Puntiró". I tot seguit els relacionava un rere l'altre, amb nom, cognom i àlies. S'acomiadava de nosaltres amb un "atentamente les saluda, Carbonell". No cal dir que guardo la carta com un tresor. La llegeixo de tant en tant, quan l'ànim defalleix (mínimament!) davant els hipòcrites que volen passar pàgina. Carbonell demanava justícia. **La mateixa que exigeixen les restes mortals de les tres persones que, de demà a vuit dies, arribaran a Maria.** ■

El cementiri es quedà petit a l'arribada de tots els assistents que acompanyaren els familiars

Entrega de les restes del col·lectiu de l'exhumació a les seves famílies

Públic a l'acte homenatge

El vicepresident de MdM, Manel Suárez Salvà, dona la benvinguda als assistents

Catalina Gayà, aleshores batllessa de Sant Joan

La presidenta de MdM, Mª Antònia Oliver París

La primera fossa oberta: La visualització d'un deure històric

Per **Damià Quetglas**. Sa Cabaneta, 1 de juliol de 2015

Contràriament al que manen els canons funeraris a l'ús, les despulles de la fossa de Sant Joan no arribaren al seu poble de Maria envoltades del silenci. El silenci, en aquest cas, no significava recolliment. El silenci ha estat, durant molts d'anys, la tortura de la memòria. El silenci, aquest dia, hagués fet malbé els records. El silenci ha posat en entredit, massa temps, la innocència de les víctimes. El silenci ha ofegat l'expressió emocionada d'amics com el glossador Antoni Bialet que es trobà amb l'endemesa de Puntiró i no tornà ser mai més el mateix. O el dolor d'aquells familiars que van haver de créixer, més que en la indiferència, en el rebuig i la culpabilitat.

Les despulles, doncs, van ser rebudes pel so festiu de les xeremies a la plaça del poble, i llargs minuts d'aplaudiments d'una multitud. Davant sa Raval, donaren la benvinguda, ara sí, a les restes de Miquel Salom, Joan Gual i Jaume Gual. Se'ls tornava la memòria i la dignitat que els van voler arrebaçar aquells sicaris de l'oprobri i la desraó. A la fi tres de les víctimes

d'aquell feixisme cruel –i també nostre– tenien, a més de nom i cognom al llibre Vermell de Llorenç Capellà, un retrat ben gros sobre les despulles. A més d'uns ulls que els ploraren, a la fi tenien una làpida al cementiri que els localitzava i que, d'afegitó i a la fi, impofa palès el conveniment general que la seva fou una mort injusta, cruel, covarda. Una mort infame.

Memòria de Mallorca, amb l'exhumació de la fossa de Sant Joan i el trasllat de les despulles a les tombes familiars del cementiri de Maria, ha guanyat la batalla de la visualització. Les absències deixen veure coses; però les presències, les certifiquen. I l'acte públic de Maria ha fet recordar la resta d'assassinats del poble. I evidencia la necessitat de recercar la llarga teranga de fosses comunes que resten amagades a l'illa. Potser, el canvi polític de les Illes propiciï més veritat, més reparació i més justícia, però serà la gent qui haurà d'assumir que l'ordre natural de les coses no és el que hi ha establert, que els intents de canviar les coses no són només font de sofriment per als més dèbils, que re-

Familiars de Joan, Jaume i Miquel, les tres víctimes

Apol·lònia Serra Rigo, familiar de Joan Gual

Familiars de Joan, Jaume i Miquel, les tres víctimes

Tomeu Cantallops, familiar de Jaume Gual, traslladant les restes a la seva respectiva tomba

Familiar de Joan Gual traslladant les restes a la seva respectiva tomba

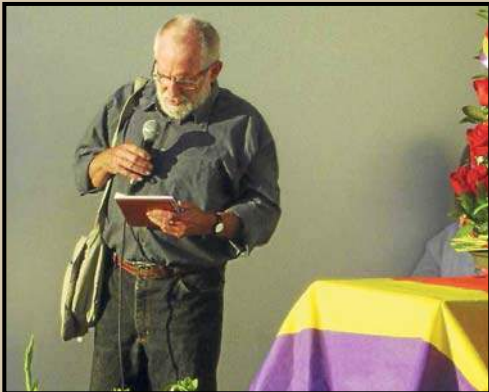
Pere Crespi, familiar de Miquel Salom, traslladant les restes a la seva respectiva tomba

cuperar la memòria és la primera passa per recuperar el futur d'un poble lliure.

La meva malmesa retina ha retingut precisament la imatge de l'acompanyament pel Camí de baix cap al cementiri. M'evocava tant la famosa imatge de la manifestació del Novecento de Bertolucci, com les narracions del batle Jaume Bergas 'Pastor'. Allà, amb les restes presents, els familiars agraïnt i els responsos civils, per un instant, com en un miratge, se'm féu present la imatge de l'amo en Jaume 'Pastor' al cementiri de Son Coletes, on era habitual el 14 d'abril de cada any. L'amo en Jaume, desfermat, ho va poder donar a les cames a les costes de Puntiró mentre mataven els tres companys que foren tirats després a un pou entre Sant Joan i Lloret. L'amo en Jaume, tornat del desterrament a Saragossa, va ser a temps a pagar els beures a algun dels botxins. Un poc d'amagat. Potser per recordar-li l'ensurt de la fuga del trenta sis. Però li agradava més recordar amb orgull, amb modèstia, les coses positives que havia fet la República quan ell era batle de Maria. El Retratista havia fet una foto de la festa de la proclamació de la República al poble. Quan va veure, molts d'anys després, aquesta imatge publicada al diari La Almudaina, l'amo en Jaume recordà un altra manifestació: més d'un centenar d'homes a peu de l'estació de Sineu a Maria que no deixaren fruit a cap figuera del camí. Venien d'enfrontar-se al governador Carreres per mirar de

treure el secretari de l'Ajuntament. El dia que el secretari havia de reincorporar-se, més dos-cents homes eren a la plaça envoltats per més de 10 parelles de la Guàrdia Civil. La intervenció decidida de l'amo en Jaume evità un desastre. De vell reivindicava el mateix que de jove: un poble millor, més lliure, més just. D'alguna manera, amb gratitud l'acte al cementiri en honor a dos socialistes i un republicà assassinat reivindicava les aspiracions que compartien tots ells.

Ara que estava a punt de tancar aquesta reflexió, la mirada justiciera de Miquel Carbonell 'Cuquet', un altre dels tres supervivents de la matança a Puntiró aquell dijous, 15 d'octubre de 1936, m'atravessa el record. L'amo en Miquel 'Cuquet', socialista i regidor del Front Popular, ho va poder contar. I ho feia fins al més mínim detall. Amb noms, malnoms i malediccions incloses. Clamava justícia fins acabar de fer la creu a cada un dels botxins de la llista, que morís abans que ell. Aquest divendres de juny, potser l'amo en Miquel també hauria dit, com alguns oradors de l'acte, que, amb el retorn a la seva terra dels tres companys assassinats feia 79 anys, es feia justícia. O, potser, sense convocar la rancúnia, **encara hauria denunciat que els victimaris, els que segueixen alimentant-se de la ideologia que va provocar tanta matança, campin tan amples, sense remordiments i amb el més mínim interès per l'ètica política.** ■

Pere Fons

Músics mariandós a l'homenatge al cementiri interpretant *Grandola, Vila Morena*

Familiars de Joan, Jaume i Miquel, en el moment de l'enterrament de les seves restes

Panteó de la família de Miquel Salom, on hi reposa ara

Tomba de Joan Gual

Tomba de Jaume Gual

Fotos: Isidre Forteza i MdM

IV Aniversari del Mur de la Memòria

Memòria de Mallorca

El dia 30 de maig celebrarem el IV Aniversari del Mur de la Memòria al cementeri de Palma. L'acte organitzat per Memòria de Mallorca i on col·laboraren Unió Cívica

per la República i l'Empresa Funerària Municipal fou molt especial, allà es lliuraren els quadres de l'exposició **"Dones per la Memòria"** als descendents dels sis retrats d'aquestes dones lliutadores i compromeses a la nostra illa: Aurora Picornell, Matilde Landa, Daria Buxadé, Mercè Buxadé, Margalida Jaume i Pilar Sánchez. Aquests retrats ens mostraren la importància de recuperar la memòria de les víctimes del franquisme, de reivindicar els seus principis i de denunciar la barbàrie feixista a Mallorca, la qual fou especialment dura amb les dones. Contàrem amb l'autor dels sis retrats

Eberhard Grosske, i amb Tomeu Garí, Mª Antònia Oliver, Manel Suárez, Antoni Tugores i David Ginard, els quals ens explicaren les tràgiques històries d'aquestes sis dones víctimes del feixisme. Seguidament es lliuraren els retrats a les seves famílies amb un torn de paraula obert per a totes elles.

L'acte comptà amb la presència de la reconeguda cantautora andalusa Lucía Sócam, la qual interpretà un repertori de les seves cançons dedicades a les víctimes del feixisme.

Acabàrem l'acte amb l'ofrena floral col·lectiva a totes les víctimes del feixisme.

L'acte fou seguit per un centenar de persones, entre les quals es trobaven personatges del món de la cultura i de la política. **Vos esperam a tots de nou l'any que ve.** ■

El nombrós públic que participà a l'aniversari

Eberhard Grosske, l'autor de les pintures

David Ginard reb el retrat de Matilde Landa de mans de Tomeu Garí

Mª Antònia Oliver presenta a Maria Cunill, Francisca Alomar, Bel Antich i Carme Cano, filles i néta de represaliats

La reneta de Pilar Sánchez amb el seu retrat

Maria Cunill mostrant una foto de la seva mare

Francisca Alomar en el moment de rebre el retrat de la seva mare Margalida Jaume

Antoni Tugores rebent els retrats de Mercè i Daria Buxadé

Ofrena floral al Mur de la Memòria

Lucía Sócam en la seva intervenció a l'aniversari del Mur de la Memòria

Lucía Sócam no entén la seva vida sense música i assegura que cada dia li fa créixer com a persona. La seva veu profunda i enèrgica li serveix per transformar poemes en cançons perquè, segons ella, és la forma més perfecta de descriure allò que volem explicar. Part del seu treball musical es basa a donar veu i música a històries que d'una altra manera quedarien enterrades. Aquesta jove andalusa ha madurat a força de versos i a força de compromís.

Les noves generacions estan obligades a aprendre dels nostres antecessors i acaronar el que ens van deixar. Hem de mantenir l'heretat i seguir creixent. No podem quedar-nos de braços creuats esperant que ens regalin anys de victòria. Lamentablement, la passivitat de "els nous Temps" ens està portant al retorn de "els Vells Temps" de por, misèria i desesperació. La història ens han ensenyat que hem de lluitar com antany per no perdre els drets que ells ens van aconseguir. No és democràcia el que estem vivint a Espanya quan se suprimeixen els drets del ciutadà. És hora de lluitar, i lluitarem. El cantautor té l'obligació de comprometre's política i socialment amb el poble, i la memòria històrica és un apartat més dins d'aquesta tasca. No podem construir un futur si ignorem una part del nostre passat.

Discografia: Contraste (2009) / Verdades Escondidas (2010) /
Nuevos Tiempos Viejos Tiempos (2012) / Siempre Abril (2014)
Con las mismas ganas de revolución (2014)

La carretera de Màlaga i el "Balears"

Memòria de Mallorca

No està de més recordar la caiguda de Màlaga, que es va produir el 8 de febrer de 1937, i l'èxode de la població civil. Els regulars i els legionaris s'havien fet

famosos per les seves atrocitats. La columna de la mort del general Yagüe havia aplicat a Andalusia i Extremadura els mètodes de la guerra colonial. Es parlava de dones i nenes brutalment violades i mutilades. La «por al moro» es trobava profundament interioritzat en la consciència col·lectiva dels espanyols i produïa un terror ancestral. En les seves famoses xerrades radiofòniques, el general Queipo de Llano alimentava la por, anun-

ciant terribles represàlies. Encara es discuteixen les xifres sobre aquell drama. Algunes fonts parlen de 150.000 refugiats i 15.000 víctimes mortals. D'altres, rebaixen les xifres a 15.000 i 3.000, respectivament. La massacre de la carretera Màlaga-Almeria seria tan significativa com la massacre de Badajoz, amb 4.000 execucions, segons alguns historiadors. És el que s'ha denominat com "**La Desbandá**", l'èxode de 150.000 malaguenys en la seva fugida de la ciutat camí d'Almeria, perseguits i massacrats per l'exèrcit nacional, en col·laboració amb unitats alemanyes i italianes, amb un sagnant balanç de víctimes, dones, an-

cians i nins entre ells, que li atorguen la qualificació de massacre i genocidi al succés.

La presa de Màlaga va ser un dels primers exemples en la història universal de guerra total, per la mobilització de tots els recursos militars en la consecució d'un objectiu i perquè, per primera vegada, es difuminen les fronteres entre civils i militars a l'hora d'atacar a l'enemic.

El creuer "Balears"

Entre els dies 3 i 8 de febrer el creuer "Balears" participa en les operacions marítimes destinades a recolzar les unitats de terra que capturarien la ciutat de Màlaga. Fou durant aquests dies, en que el creuer bombardejà les columnes de civils desarmats que fugien de la ciutat en direcció cap Almeria. La carretera que uneix les dues poblacions vorejava la costa i les llargues i lentes columnes de refugiats es van veure atrapades entre el mar i la muntanya: bombardejats pel "Balears" i metrallats pels avions feixistes. Hem extret aquestes paraules de la web <http://ladesbanda.iespana.es/lahuida.html>:

"Entre los días 6 y 7 de febrero, entre 60.000 y 200.000 personas, nunca se sabrá, salieron de Málaga hacia Almería por la carretera de la costa. (...) "

En la noche del día 7 los buques nacionales, Canarias, Baleares y Almirante Cervera, pasaron de bombardear la ciudad a hacerlo a los refugiados, estuvieron masacrando a la población, que huía despavorida, durante días y si la profundidad se lo permitían lo hacían a menos de 1000 metros. Todo esto con la ayuda del buque de guerra alemán Graf Spee, -buque designado por el Comité de No intervención en tareas de control del Mediterráneo-. Fue un blanco fácil, una inmensa carnicería, día tras día perdían la vida en la carretera cientos de personas a la vez que quedaban cientos de heridos, sin socorro alguno, solo aliviados por personas como el doctor Norman Bethune y su unidad móvil de transfusión de sangre, que salvó a muchas vidas. Centenares de niños se perdieron de sus familias (...) Desde las 9 de la mañana del día 7, es bombardeada y

ametrallada la población por la aviación y no cesan en su empeño hasta el final del éxodo. En la carretera quedaron cientos de muertos y heridos. Algunas fuentes hablan de 5.000, otras 10.000 y otras de 15.000 personas que perdieron la vida en la carretera. Lo mismo que no se sabe el número de huidos, tampoco se sabe el número de muertos.

Desapareció mucha gente, que no se volvieron a reencontrar en mucho tiempo..."

A partir d'aquell moment aquella carretera es conegué, i es coneix encara avui en dia, com la "Carretera de la Muerte".

Finalment, el 5 de març de 1938, el creuer "Balears" fou torpedinat i enfonsat pel destructor de la Marina Republicana "Lepanto", durant la batalla del Cap de Palos, en una operació a gran escala de la flota republicana que tenia com objectiu les unitats navals fondejades al port de Palma de Mallorca. Amb el vaixell s'hi perderen el seu comandant Manuel de Vierna i gairebé 800 mariners. Entre els desapareguts, 9 "Flechas Navales", organització paramilitar de la Falange Española que tenia com a missió instruir al jovent en les feines de la mar, per incorporar-los més tard a les unitats de guerra feixistes. Tots els "Flechas" del creuer "Balears" eren menors d'edat. Una situació que vulnera els més elementals i bàsics drets humans i les lleis internacionals que al respecte s'han anat aprovant en els darrers decennis. **A part de ser una violació dels drets dels infants i anar en contra de les normes i usos que regeixen els conflictes armats. ■**

Vine al nostre costat i fes-te'n soci de Memòria de Mallorca!

Entra a www.memoriadelesilles.org o tempsdelamemoria@gmail.com, o crida al 625 45 45 00